

**“FILOLOGIK KOMPARATIVISTIKA VA
TARJIMASHUNOSLIK MASALALARI”**
mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
2025-yil, 12-13-noyabr

**“PROBLEMS OF COMPARATIVE
PHILOLOGY AND TRANSLATION
STUDIES”**
international scientific and practical conference
November 12-13, 2025

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI
UNIVERSITETI

TARJIMA NAZARIYASI VA AMALIYOTI KAFEDRASI

**“FILOLOGIK KOMPARATIVISTIKA VA
TARJIMASHUNOSLIK MASALALARI”**

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya to‘plami

2025-yil, 12-13-noyabr

THE MINISTRY OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND
INNOVATIONS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

ALISHER NAVO‘I TASHKENT STATE UNIVERSITY
OF UZBEK LANGUAGE AND LITERATURE

THE DEPARTMENT OF “TRANSLATION THEORY AND PRACTICE”

Proceedings of the International Scientific and Practical Conference titled

**“PROBLEMS OF COMPARATIVE PHILOLOGY
AND TRANSLATION STUDIES”**

November 12-13, 2025

Tashkent – 2025

UO‘K 845.711.05

KBK 133.585.3 “Filologik komparativistika va tarjimashunoslik masalalari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya to‘plami. – Toshkent, 2025. – 889 b.

ISBN 978-9910-8871-6-1

Mas’ul muharrir:
Shuhrat SIROJIDDINOV
akademik

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti rektori

Tahrir hay’ati:

Nozliya Normurodova (O‘zbekiston), Zuhridin Isomiddinov (O‘zbekiston), Elizabetta Ragagnin (Italiya), Gabriela Shtoecli (Shveytsariya), Qosimboy Mamurov (O‘zbekiston), Sayed Mohamed Ahmad Korayem (Misr), Uzoq Jo‘raqulov (O‘zbekiston), Gulnoz Xalliyeva (O‘zbekiston), Yurgen Yakob Beker (Germaniya), Kemal Yavuz Ataman (Turkiya), Xurram Raximov (O‘zbekiston), Natalya Filimonova (Rossiya), Nedim Bakirci (Turkiya), Farhad Rahimi (Eron), Xayrulla Hamidov (O‘zbekiston), Elmira Adilbekova (Qozog‘iston), Sag‘inbek O‘rinboev (Qirg‘iziston), Zulxumor Xolmanova (O‘zbekiston), Mahmadiyor Asadov (O‘zbekiston), Ziyodaxon Teshaboyeva (O‘zbekiston), Dilnavoz Yusupova (O‘zbekiston), Islomjon Yakubov (O‘zbekiston), Nargiza Rashidova (O‘zbekiston), Sabohat Qahharova (O‘zbekiston), Hafiza Qo‘chqorova (O‘zbekiston,) Nigora Sulaymonova (O‘zbekiston), Dilafruz Muhammadiyeva (O‘zbekiston), Dostonbek Ahmadov (O‘zbekiston), Dilnoza Shonazarova (O‘zbekiston).

Mazkur xalqaro konferensiya materiali filologik komparativistika va tarjimashunoslikning dolzarb nazariy hamda amaliy masalalarini zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida yoritishga bag‘ishlanadi. To‘plamda turli milliy adabiyotlar, tillar va madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir, adabiyotlararo aloqalar, qiyosiy-tipologik va qiyosiy-genetik tadqiqotlar, badiiy va maxsus matnlarni tarjima qilish muammolari, tarjima strategiyalari va ekvivalentlik masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, konferensiya materiallarida tarjima nazariyasining zamonaviy konsepsiyalari, tarjimon kompetensiyasini shakllantirish, tarjimoni o‘qitish metodikasi, madaniyatlararo kommunikatsiya hamda globallashuv sharoitida tarjimaning ijtimoiy-madaniy ahamiyati kabi masalalar keng yoritiladi. Ilmiy maqolalar filologik komparativistika va tarjimashunoslik sohalarida faoliyat yuritayotgan olimlar, tadqiqotchilar, doktorantlar, magistrantlar hamda talabalar uchun mo‘ljallangan bo‘lib, fanlararo integratsiyani kuchaytirishga hamda nazariya va amaliyot uyg‘unligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Mualliflar qarashi va asarlar nomlaridagi imlo tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi mumkin.

To‘plam Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti Ilmiy-texnik kengashining 2025-yil 17-dekabrda 6-sonli yig‘ilish qaroriga asosan nashrga tavsiya etilgan.

UO‘K 845.711.05

KBK 133.585.3 Proceedings of the International Scientific-Practical Conference on the topic “Problems of comparative philology and translation studies”. – Tashkent, 2025. – 889 p.

ISBN 978-9910-8871-6-1

Editor-in-Chief:

Shuhrat SIROJIDDINOV

Academician

Rector of Alisher Navo'i Tashkent State University of Uzbek Language and Literature

Editorial Board:

Nozliya Normurodova (Uzbekiston), Zuhridin Isomiddinov (Uzbekiston), Elizabetta Ragagnin (Italy), Gabriela Stöckli (Switzerland), Qosimboy Mamurov (Uzbekiston), Sayed Mohamed Ahmad Korayem (Egypt), Uzok Djoraqulov (Uzbekiston), Gulnoz Khallieva (Uzbekiston), Jürgen Yakob Beker (Germany), Kemal Yavuz Ataman (Turkiye), Khurram Rakhimov (Uzbekiston), Natalya Filimonova (Russia), Nedim Bakirci (Turkiye), Farhad Rahimi (Iran), Khayrulla Hamidov (Uzbekiston), Elmira Adilbekova (Kazakhstan), Sag‘inbek O‘rinboev (Kyrgyzstan), Zulxumor Xolmanova (Uzbekiston), Mahmadiyor Asadov (Uzbekiston), Ziyodakhon Teshaboyeva (Uzbekiston), Dilnavoz Yusupova (Uzbekiston), Islomjon Yakubov (Uzbekiston), Nargiza Rashidova (Uzbekiston), Sabohat Qahharova (Uzbekiston), Hafiza Qo‘chqorova (Uzbekiston,) Nigora Sulaymonova (Uzbekiston), Dilafruz Muhammadiyeva (Uzbekiston), Dostonbek Akhmadov (Uzbekiston), Dilnoza Shonazarova (Uzbekiston).

This international conference articles are dedicated to illuminating the current theoretical and practical issues in philological comparativistics and translation studies based on the modern scientific approaches. The collection analyzes of mutual influences between different national literatures, languages and cultures; interliterary connections; comparative-typological and comparative-genetic studies; the issues of translating literary and specialized texts; translation strategies and problems of equivalence. Furthermore, the conference materials extensively cover the topics such as: contemporary concepts in translation theory, the formation of a translator competence, methodologies for teaching translation, intercultural communication and socio-cultural significance of translation in the context of globalization. The given scientific articles are intended to scientists, researchers, doctoral students, master’s students and undergraduate students who actively working in the fields of philological comparativistics and translation studies and they serve to strengthen interdisciplinary integration as well as to ensure the harmony between theory and practice.

The views expressed in the articles do not necessarily reflect those of the editorial board.

The publication was recommended by the Scientific and Technical Council of Alisher Navo'i Tashkent State University of Uzbek Language and Literature on December 17, 2025.

KELOĞLAN İLE PADİŞAHIN KIZI MASALININ ANADOLU, UYGUR, GAGAVUZ VARYANTLARINDA KAHRAMAN İDEALİ

DOI: 10.52773/tsuull.conf.2025.12.11/ZCKN7674

*Дильфуза Маметова,
Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық
қазақ-түрік университеті аға оқытушысы,
Малика Иристаева,
Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық
қазақ-түрік университеті 4-курс студенті*

Özet. Bu çalışma, Türk masallarının merkezi figürlerinden Keloğlan'ın «Padişahın Kızı» temalı anlatılarını Anadolu, Uygur ve Gagavuz Türkleri varyantlarında karşılaştırmaktadır. Keloğlan, yoksulluktan zenginliğe, halktan iktidara yükselme özlemini temsil eden bir sosyal kahramandır. Tez, kahramanın başlangıçtaki «kel» ve «fakir» kimliğinden kurtulup yeni bir statü kazanmasını, bir sosyal mobilite anlatısı olarak ele alır. Anadolu varyantlarında kurnazlık ve doğaüstü yardımcıları, başarıya ulaşmada anahtar rol oynar. Gagavuz (Kelce/Külce) anlatıları mitolojik kül/ocak kültü ile güçlü bağlar gösterir. Uygur varyantlarında ise, Keloğlan'a yüklenen kahramanlık ve mücadele motifleri farklılık arz edebilir. Masalın temel motifi olan evlilik, Keloğlan için sadece bireysel bir ödül değil, ait olduğu alt sınıfın adil temsilini sağlamaktır. Üç coğrafyadaki sosyo-kültürel ve dinsel farklılıkların, masalın alt metnine ve kahraman idealine nasıl yansıtıldığı araştırılmıştır. Sonuçta Keloğlan, fiziki gücü değil, zekâyı ve vicdanı yücelten ortak bir Türk kahramanı idealini yansıtmaktadır. Bu karşılaştırma, Türk halk anlatılarının ortak kökenini ve yerel adaptasyonlardaki zenginliğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Masal, Keloğlan, Kahraman, Gagavuz, Uygur.*

Abstract. This study compares the ‘Sultan’s Daughter’ narratives featuring Keloğlan, a central figure in Turkic tales, across Anatolian, Uyghur, and Gagauz Turk variants. Keloğlan represents a social hero symbolizing the aspiration to ascend from poverty to wealth and from the common people to power. The thesis frames the hero’s shedding of his initial «bald» and «poor» identity to gain a new status as a narrative of social mobility. In the Anatolian variants, cunning and supernatural helpers play a key role in achieving success. Gagauz (Kelce/Külce) narratives show strong ties with the mythological ash/hearth cult. Conversely, the motifs of heroism and struggle attributed to Keloğlan in the Uyghur variants may differ. The fundamental motif of marriage is not just an individual reward for Keloğlan but also secures the fair representation of the lower class he belongs to. The study investigates how the socio-cultural and religious differences across the three geographies are reflected in the subtext and hero ideal of the tale. Ultimately, Keloğlan reflects a common Turkic hero ideal that glorifies intellect and conscience, rather than physical strength. This comparison aims to demonstrate the common origins and the richness of local adaptations within Turkic folk narratives.

Keywords: *Folk Tale, Keloğlan, Hero, Gagauz, Uygur.*

Giriş. Türk halk anlatıları külliyyatının en sevilen ve işlevsel karakterlerinden biri olan Keloğlan, Anadolu coğrafyasıyla sınırlı kalmayıp, Balkanlar’dan Orta Asya’ya uzanan geniş bir Türk dünyasında farklı isimler ve motiflerle varlığını sürdürmektedir. Keloğlan’ın en yaygın ve sembolik maceralarından biri, onun Padişahın Kızı ile evlenerek toplumsal hiyerarşinin zirvesine çıktığı masal döngüsüdür. Bu masal, sıradan bir eğlencelik anlatı olmanın ötesinde, halkın zulme, adaletsizliğe ve statü eşitsizliğine karşı duyduğu gizli bir öfkenin ve umudun dışavurumudur. Bu çalışma,

Keloğlan’ın toplumsal kimliğini ve dönüşüm sürecini, Türk Dünyası’nın üç farklı kültürel havzasından seçilen varyantlar üzerinden karşılaştırmalı olarak inceleyecektir: Anadolu Türk masalları, Uygur Türk masalları ve Gagavuz (Balkan) Türk masalları. Seçilen bu üç coğrafya, hem ortak Türk kültürü mirasını paylaşmaları hem de coğrafi, dinsel ve tarihsel olarak farklılaşmış olmaları nedeniyle karşılaştırmaya zengin bir zemin sunmaktadır. Özellikle Hristiyan Gagavuz Türklerindeki «Kelce» tipinin, İslam’ın güçlü olduğu Anadolu ve Uygur coğrafyalarındaki Keloğlan idealinden hangi noktalarda ayrıldığı, tezin temel hipotezini oluşturmaktadır. Araştırmamızda, Keloğlan’ın başlangıç durumu (fakirlik, kellik, alay) ile nihai durumu (evlilik, zenginlik, iktidar) arasındaki geçişi sağlayan araçlar ve motifler incelenecektir. Kurnazlık mı, sihir mi, yoksa fiziksel mücadele mi hangi varyantta daha baskındır? Kahramanın dönüşümü, masalın anlatıldığı toplumun idealize ettiği erdemleri (zekâ, sabır, dindarlık vb.) ne ölçüde yansıtmaktadır? Bu sorulara cevap aramak suretiyle, bu tez, Keloğlan’ın evrensel bir arketip olmanın yanı sıra, aynı zamanda yerel kültürel kodlarla şekillenmiş bir sosyal ideal olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Elde edilen bulgular, Türk halk anlatılarının kültürel sürekliliği ve bölgesel çeşitliliği arasındaki dinamik ilişkiyi ortaya koyacaktır.

1. Keloğlan Tipinin Halk Biliminde Tanımı. Keloğlan tipi üzerine ilk kapsamlı çalışma Bahaeddin Ögel tarafından yapılmıştır (1995: 77-82). Türk Mitolojisi adlı eserinin ikinci cildinde Ögel, Türklerde kel, kellik, kelliğin çeşitleri, daz gibi bazı mitolojik motifler hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Türk kültürüne ait bir tip olarak “Keloğlan” (Ögel 1976: 265-268), çeşitli Türk boylarında; farklı adlarla karşımıza çıkmaktadır. Altay Türklerinde Tas, Tastarakay, Azerbaycan Türklerinde Keçel, Keçel Memed (Mehemmed), Keçel Yeğen, Keçel Hamza, Çuvaş Türklerinde Kel İvan, Gagauz Türklerinde Kelce, Kelce-Külce, Külce, Kül Pepeleşkası, Dazlak, Delice, Irak Türkmenlerinde Keçel, Keçeloğlan, Kazak Türklerinde Taz, Tazsa, Taşza Bala, Kırgız Türklerinde Taz, Kırım Türklerinde Tazoğlan, Türkmenistan Türklerinde Kelce Batır olarak adlandırılmaktadır (Dilek 2002: 56; Şimşek 2017: 42; Ergun 2005: 79).

Anadolu’dan derlenen Keloğlan masallarına yönelik pek çok kitap ve makale bulunmaktadır. Bu çalışmanın sınırları kapsamında özellikle Keloğlan tipiyle ilgili masalları bir çalışmada toplayan Tahir Alangu’nun 2009 yılındaki kitabındaki masallar ele alınmaktadır. Zaman zaman diğer çalışmalardan da örnekler verilmektedir. Keloğlan Masalları kitabında 19 tane bu kahramana ait masal bulunmaktadır: Keloğlan ve Devler, Keloğlan ile Köylüler, Köse Değirmenci ile Keloğlan, Dev Anası ile Keloğlan, Keloğlan ile İki Padişah, Keloğlan Para Kazanıyor, Keloğlan ile Üç Cambaz, Keloğlan Hiç Alıyor, Keloğlan ile Kırk Haramiler, Keloğlan ile Kardeşi, Keloğlan ile Padişah, Keloğlan ile Kötü Hasan, Keloğlan Defineci, Keloğlan ile Devler Ağası, Keloğlan’ın Nohudu, Keloğlan ile Kargası, Keloğlan ile Köy Ağası, Keloğlan ile Ali Cengiz, Keloğlan ile Padişah Kızı. Bazıları benzer metinler olmak üzere başka kaynaklarda da Keloğlan masalları yer almaktadır.

Anlatı türleri arasında tip etrafında kümelenen metinlerden biri de Keloğlan masallarıdır. Türk masallarında tipler, W. Eberhard ile P. Naili Boratav tarafından yapılan sınıflandırılma çalışması sonrasında ortaya çıkarılan 378 tip üzerinden değerlendirilir.101 Bu masal metinleri üzerinde

kapsamlı bir analitik çalışma yapılmadığı için bir tip ekseninde şekillenen masalların çoğu genellikle kahramanın adlandırılması ile sınırlı kalmıştır. Bu bakımdan, kel tipin etrafına topladığı Keloğlan masalları da tip bağlamında pek sorgulanmamıştır. Her ne kadar Keloğlan ve Köse masallarının özel bir grup meydana getirdiği belirtilmiş ve bu şecereye bağlı bazı derlemeler yapılmışsa da tipin soy kütüğü bağlamında ilk ciddi araştırma Tahir Alangu tarafından ortaya konmuştur.

Farklı bölgelerde değişik isimlerle karşımıza çıkan Keloğlan, Alangu’ya göre bizdeki genel masal şemasının dışına çıkarak bir anlamda masal karakterinden de ayrılmıştır. Masal kahramanı seçkin, soylu, üstün nitelikleri olan, sevimli ve talihli bir kişidir. Başlarından geçen birçok olay ve serüvenden sonra, masalın sonunda amaçlarına ulaşırlar. Önerine çıkan engeller, tabiatüstü yaratıklar, kötü kişiler ve tabiat afetleriyle çarpışır ve onları aşarlar. Kötüler ve kötülüklerle savaşa giren masal kahramanı, iyi kalpli, cesur, masum, akıllı ve saf, becerikli, sabırlı, çalışkan bir delikanlıdır. Birçok masalda Keloğlan, işini bilen, aklını kullanan bir kişi konumundadır. O, gücün, otoritenin, baskının (padişahın) karşısında halkı temsil eden bir tiptir. Bir anlamda Keloğlan, “Arzu edilene ulaşma ve imkânsızı gerçekleştirme fonksiyonunu yerine getirme başarısını gösteren bir tiptir.” (Bilkan 2001: 82). Haksızlığa, adaletsizliğe, zorbaya, kötülüğe karşı mücadele eden bir Anadolu delikanlısıdır. Kötülüklerle ve güçlerle savaşan, şansını ve kurnazlığını ustaca birleştirerek, eline geçen fırsatlardan en iyi şekilde yararlanan biridir. O, yeri geldiğinde herkese meydan okuyup zoru başararak:

- a) Padişahın kızı veya peri kızı ile evlenir,
- b) Padişah olur,
- c) Vezir olur,
- ç) Zengin olur,
- d) Sırma saçlara kavuşur.

Alangu, Keloğlan tipinin masal dışında diğer halk edebiyatı ürünlerinde de yer aldığını ve bunun halkın dilinde ve belleğinde uzunca bir süreçte yer etmiş olması ile ilişkili olduğunu dile getirir. Kel tipin özellikle Köroğlu anlatmalarında, Âşık Garip, Tahir ile Zühre, Nevruz Bey, Hurşit ile Mahmihri gibi halk hikâyelerinde boy göstermesi, onun tarih yolculuğu açısından da önem arz etmektedir. Çeşitli özellikleriyle birçok masalın birinci kahramanı olan “Keloğlan”, başında saçı olmadığından dolayı bu adı almış ve bütün masalarda bu adla anılmıştır. Keloğlan, hayatta yaşlı ve dul anasından başka kimsesi olmayan fakir bir delikanlıdır. Onun bütün kahrını anası çeker. Ancak, bazı masalarda kardeşleri (iki, üç) de vardır. Kardeşlerinin olduğu masalarda, en küçükleri olan “Keloğlan”dan genellikle “deli oğlan” olarak bahsedilir. Fazla fonksiyonu olmasa da birkaç masalda “Keloğlan”ın babasından da söz edilir.

Keloğlan masallarındaki kahraman, pek çok sebepten benzerlerinden farklı bir esrar perdesi ile gizlenmiştir. Bu perde kimi zaman çatışmanın ve dolayısı ile başarının abartılmasına, kimi zaman da bu başarı ile tipin temsil ettiği sosyal tabakanın biraz da eğlendirilmesine yöneliktir. Onun macerası, bazen böyle bir gizemle yürütülürken bazen de tıpkı Melamilerdeki gibi bir kasıtlı kınanma hali bu kel tipi geleneksel masal kahramanlarından çok farklı değerlendirmemize neden olmaktadır. Halbuki,

form alışılagelmiş masal formu, misyon da aynı misyondur. Fakat farklı olan kel tipin donanımları, takdimi ve yöntemidir. Zaten kel oğlanları tipléstiren de bu ihtiyaç olmalıdır.

Keloğlan masallarında Keloğlan’ın en belirgin işi, kötülerle, güçlülerle savaşmak ve sonunda en umulmayacak başarılarla ulaşmaktır. Türk masal geleneğinde Keloğlan öyle önemli bir yer elde eder ki şehzadeler, soylarından gelme bütün imtiyazlarını yitirip sıfırdan başlamak zorunda kaldıklarında, amansız güçlülere göğüs germeleri, aynı zamanda da herkesin küçümsediği bir garip delikanlıya yarayacak araçlara baş vurmaları gerektiğinde ‘Keloğlan’ kılığına girerler.

2. Anadolu Varyantlarında Keloğlan’ın Yöntemleri: Kurnazlık, Hile ve Doğaüstü Yardımcılar.

Anadolu masal anlatı geleneğinin en popüler ve köklü kahraman tiplerinden biri olan Keloğlan, fiziksel güce dayalı bir alp (yiğit) figürü olmaktan ziyade, akıl, kurnazlık ve doğaüstü yardımcılar üçlüsünü kullanarak toplumsal ve kişisel engellerin üstesinden gelen bir anti-kahramandır. Keloğlan’ın sergilediği yöntemler, onun ait olduğu alt tabakanın, üst tabaka (padişah, zenginler, devler) karşısında zekâyı ve hileyi nasıl bir silah olarak kullandığını sembolize eder. Bu bağlamda, Anadolu varyantlarında Keloğlan’ın başarısının temelinde, tembellik ve saflıkla başlayan yolculuğun sonunda ortaya çıkan keskin bir pratik zekâ ve düzenbazlık yatar (Dökmen, 2003: 199).

Keloğlan’ın en belirgin özelliği, zorlukları aşmak için başvurduğu kurnazlık ve hiledir. O, çoğu zaman düşmanlarıyla amansız mücadelelere girişirken, kendi silah ve çareleriyle zafere ulaşır, kendisine kötülük yapanları cezalandırır ve düşmanlarına onların anladığı dilden cevap verir (Şimşek, 2001: 289). Keloğlan, imkânsız görünen görevleri dahi, beklenmedik ve çoğu zaman komik yollarla çözer. Örneğin, padişahın kızıyla evlenme şartı olarak kırk tavşanı toplama görevini, tavşanları kaval sesiyle toplayarak kurnazca başarır. Benzer şekilde, kurnazlık bazen kendinden daha güçsüz olanlara karşı da kullanılabilir; kimi masalarda Köse gibi hileci tipleri, kendi kazdıkları kuyuya düşürür ve bu düzenbazlığıyla «iyi» bir işlev görmüş olur. Padişah ile olan ilişkisinde ise, Keloğlan hilelerini öyle bir noktaya taşır ki, padişah (otorite figürü) kimi zaman onun pervasızlığı karşısında çaresiz kalıp onu affetmek zorunda kalır ve kızıyla evlendirir; kimi zaman ise haddini bildirmek istercesine cezalar verir, ancak bu cezalar Keloğlan’ın dönüşümünü engellemez (Alptekin, 2004). Onun bu «hilebaz» karakteri, Jung’un arketip kuramında vurguladığı «Trickster» (düzenbaz) figürüyle benzerlik gösterir; eğlenceli ve kimi zaman kötücül olan kurnaz oyunları ile biçim değiştirme yetisini birleştirir.

Keloğlan’ın başarısındaki bir diğer kritik unsur ise doğaüstü yardımcılardır. Masal yolculuğunda Keloğlan, her zaman kendi zekasına güvenmek zorunda kalmaz; mitolojik atmosfer içinde, onun sıradan dünyadan masal dünyasına geçişini sağlayan veya zorlu sınavlarda ona destek olan figürlerle karşılaşır. Bu yardımcılar genellikle bilge ve yol gösterici karakterlerdir. Bunların başında, kimi masalarda onun ilk rehberi ve destekçisi olarak görülen Anası (Anne arketipi) gelir. Anası, zor durumdaki oğluna yol gösteren, bilge kişi arketipinin en somut ve dünyevi karşılığıdır. Bunun yanı sıra, yaşlı kadınlar (nine), devler (Dev Anası) ve hayvanlar (kedi, köpek, yılan, at) gibi figürler de Keloğlan’ın yardımına koşar. Örneğin, Altın Bülbül masasında Keloğlan, saraydan alınması gereken bülbülü ve diğer eşyaları, bir kedinin işaretini üzerine bulur. Başka masalarda,

hayvanlarla kurduğu bu iletişim (şamanizm’den Anadolu’ya taşınan bir motif olarak), ona büyülu nesnelere veya hayati bilgiler kazandırır. Bu doğaüstü destekler, Keloğlan’ın bireysel yeteneklerinin ötesine geçmesini, yani basit bir delikanlının imkânsız başarımasını mümkün kılar. Keloğlan’ın bu kurnazlık, hile ve doğaüstü yardım kombinasyonunu kullanması, onun Anadolu halk masallarındaki yerini sağlamlaştırır; o, fiziksel gücüyle değil, aklıyla kazanarak toplumun temel değerlerinden biri olan zekânın her gücün üstesinden gelebileceği mesajını aktarır.

3. Gagavuz Varyantlarında (Kelce/Külce) Karakter Özellikleri: Küllük/Ocak motifi ve Hristiyanlık öncesi inançların izleri. Gagauzlara ait sözlü kültür ürünleri ilk olarak Rus general Valentin Aleksandroviç Moşkov tarafından derlenerek yayınlanmıştır. Gagauz Türklerinde masallar üzerine ilk müstakil çalışmayı yapan da Nikolay Babaoğlu’dur. Onun Masallar (Gagauz Halk Masalları) başlıklı kitabında masal metni yer almaktadır. Bu makalede bahsı geçecek Keloğlan’ın Gagauz varyantı “Kelce-Külce”, “Kül Pepeleşkasi”, “Delice” (Babaoğlu 1991:3,15,41) adlı masalların metinleri de, Babaoğlu’nun çalışmasında Kiril alfabesi ile verilmiştir.

Gagauz Türklerinde Keloğlan tipine bağlı olarak üzerinde duracağımız ilk masal, “Kelce-Külce”dir (Babaoğlu 1991: 3-14). Bu masal şimdiye kadar kimsenin dikkatini çekmemiş, Türkiye’de metin neşri yapılmamış ve incelenmemiştir. “Kelce –Külce” adından da anlaşılacağı gibi, hem kellik hem de kül, ateş ve ocak bağlamında dikkati çeken bir masal olup aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır. “Kelce –Külce” adlı masalın olay örgüsü řu şekildedir: “1. Bir padişah ve padişahın güzel ve akıllı bir kızı vardır. 2. Padişah, kızının sorularına cevap verecek, onunla laf yarıştıracak delikanlı ile kızını evlendirecektir. 3. Padişaha damat olabilmek için padişah oğulları, zengin delikanlılar her pazar şansını denemek için saraya gelir. 4. Bir adamın üç oğlu vardır. Bunlarda ikisi akıllı, en küçüğü ise horlanan, bütün gün küllükte oynayan Kelce-Külce’dir. 5. şansını denemek isteyen iki ağabeyiyle birlikte Kelce-Külce de, itiraz ve engellemelere rağmen saraya gitmek üzere yola çıkar. 6. Kelce-Külce yolda önce bir yumurta, sonra küflü bir halka bulur ve “bunlar benim kısmetim” diyerek atmaz. Saraya gitmekten vazgeçmediği için, ağabeylerinden dayak yemesine ve yarı yolda tek başına bırakılmasına rağmen geri dönmez. 7. Kelce-Külce, eşeği ile saraya gider, padişahın kızının huzuruna çıkmayı başarır. Kelce-Külce’nin rakipleri sorulara cevap veremez, padişahın kızının güzelliği karşısında çoğunun dili tutulur. 8. Kelce-Külce padişahın kızının sorularına zekice cevap verir, herkesi güldürür. Nişan yüzüğünü alan Kelce-Külce, evine döner ve kimse görmesin diye parmağını bezle bağlar. 9. Ertesi günü padişahın adamları, eşeği ile saraya gelen küllü, kalpaklı damadı bulmak için köye gelir. 10. Ağabeyi Kelce-Külce’nin eşeğini ve kalpağını zorla alarak, damat benim diyerek yalan söyler. 11. Padişahın kızının verdiği nişan yüzüğünü gösterince damadın Kelce-Külce olduğunu anlayan padişahın adamları, yalancı ağabeyi döverek cezalandırır. 12. Kelce-Külce ile padişahın kızı, üç gün üç gece düğün yaparak evlenir.”

Keloğlan tipinin kellik ve zekilik özelliği, Türk dünyasındaki masalların neredeyse tamamında ortak özellik olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak, Gagauz masallarında Külce, Kül Pepeleşkasi ve Delice adıyla anılan kahramanlar da

Keloğlan tipi içinde yer alır ve bu ortak tipe kül, ateş ve ocak motiflerini de ekler. Gagauz Türklerinin masal geleneği içinde yer alan “Kelce –Külce”, “Kül Pepeleşkası”, “Külcü ile Canavar”, “Dazlağın Macerası” ve “Delice” masalları Keloğlan tipine bağlı masallardır. Dolayısıyla Keloğlan “Kelce veya Dazlak” olarak anılır. Ancak bunun yanında Külce, Kül Pepeleşkası, Delice ve Külcü adları da Keloğlan tipinin birer parçasıdır. “Külce”, “Kül Pepeleşkası” ve “Külcü ile Canavar” adlı masallar; kül, ateş ve ocak bağlamında dikkati çekmektedir.

Delice ise, Keloğlan’ın masalın başında deli dolu, delikanlı özelliğini vurgulayan bir adlandırmadır. Keloğlan aynı zamanda “Deli Oğlan”dır. Keloğlan tipinin kül, ateş ve ocakla ilişkisi önemlidir. Keloğlan tipi de masalın başında ocağın yanında sürekli pinekleyen, tembel ve saf bir karakterdir. Annesi de onun bu uyuşukluğundan yılmıştır ve sonunda onu evden kovar veya bir iş aramaya mecbur bırakır. Gagauz masallarında ise Külce ve Külcü adı, tam da bu ocak veya küllükle ilişkilidir. Keloğlan tipi burada artık “Kül Oğlan”dır. İncelenen Gagauz masallarında kül, küllük sıkça geçer, hatta masalın ve masal kahramanının adında da yer alır. Küllük kahramanın kolektif bilinçdışı mekânlarını tanıyacağı kutsal bir mekân olarak düşünülebilir. Kel kahraman bilinçdışı anlamına gelen bu küllükte oynayarak, eşinerek arınacak, eşik atlayacaktır. Kül Oğlan, bu yönüyle âdeta yeniden diriliş mitini gerçekleştirir. Küllük karanlığı bilinçdışını sembolize ederken, küllükten uzaklaşma, küllükten çıkma ise ölümden sonra diriliş olarak değerlendirilebilir. Keloğlan bu imtihan sürecini, kendisi ve kendi gücü ile yüzleşerek, bilinçlenmiş ve erginlenmiş olarak tamamlar. Bu yolculuk, bir bakıma insanoğlunun kendini ve yaşadığı dünyayı tanıma, anlamlandırma sürecidir. Kahramanın kendisi ile baş başa kaldığı bu mekân, onun bilinç ve bilinçdışı ile yüzleşerek kendini tanıma sürecine katkı sağlar. Masalın sonunda kahramanın karakterinde oluşan değişim ve dönüşümü, ateş ve ocak kültürü bağlamında külün mitik kökeni ile açıklamak mümkündür. Küllük mekân olarak erginlenme sürecindeki dönüşümü ve yeniden doğumu sembolize eden bir mekândır. Kel kahraman, evden ayrılığı gerçekleştirmekle bireysel ve toplumsal sınırlamaların eşliğini aşmış olur. Frazer’e göre; “Eşiği astıktan sonra, kahraman bir dizi sınavdan geçmek üzere tuhaf biçimde akışkan, belirsiz biçimlerin düş dünyasına ilerler. Keloğlan inisiyasyon ritlerinde olduğu gibi zorlukları asıp yükselme kaydedebilmek için sınavları geçip yolculuğuna devam etmek zorundadır. Her biri farklı bir değer ve anlam taşıyan bu engelleyici semboller teker teker devrilerken asama tarihsel misyonunda sürdürülür. Kabile hayatının yaşandığı dönemlerde gençler, toplum içinde sözü geçen bireyler olabilmek için cesaret veya fiziki kuvvetlerini kanıtladıkları bir dizi sınavdan geçmektedirler. Bu ananeye bağlı olarak daha sonraları ergenliğe geçiş ritüelleri birtakım kültürlerde sembolik bir şekilde gerçekleştirilmeye devam etmiştir” (Frazer 1992: 310, 322). Keloğlan tipinin kül ve ocakla ilişkisini ortaya koyan Gagauz anlatmalarından ikisinde, Kelce–Külce ve Kül Pepeleşkası adlı külün başındaki bu iki delikanlı, külle bütünleşmiş bir başka masal tipi Cinderella ile benzerlik gösterir. “Kelce –Külce”, “Kül Pepeleşkası” adlı bu iki masal (ki aynı zamanda kahramanların da adıdır); kahramanının erkek olması ve cam ayakkabının yerini yüzüğün alması dışında bütünüyle bir Cinderella anlatmasıdır.

4. Uygur Varyantlarında Keloğlan Tipi: Göçebe kültür ve savaşçı ruh ile ilişkilendirilen motifler. Türk halk edebiyatının en tanınmış kahramanlarından biri olan Keloğlan, Türk dünyasının

hemen her bölgesinde farklı biçimlerde varlığını sürdürmüştür. Anadolu’dan Orta Asya’ya uzanan geniş bir coğrafyada anlatılan Keloğlan hikâyeleri, halkın yaşam biçimini, mizah anlayışını, adalet ve doğruluk duygusunu yansıtan zengin kültürel ürünlerdir. Bu tipin Uygur varyantları, hem Türk dünyasının ortak anlatı mirasına bağlı kalmış hem de Uygur halkının tarihî, dinî ve toplumsal yapısına göre özgünleşmiştir. Uygur halk edebiyatı, Kaşgar, Hoten, Turfan ve Urumçi çevrelerinde yüzyıllardır canlılığını koruyan bir sözlü kültür geleneğine sahiptir. Bu coğrafyada Keloğlan tipi “Kälbaş Bala”, “Taz Bala” veya “Yalang Baş Bala” adlarıyla bilinir. Her üç isim de Türkçede “kellik” ya da “çıplak başlı çocuk” anlamlarına gelir ve Anadolu’daki Keloğlan’ın özellikleriyle büyük benzerlik taşır. Bu kahramanlar genellikle fakir bir ailenin çocuğudur, toplumun alt tabakasından gelir, fakat zekâsı, hazırcevaplığı ve dürüstlüğüyle her türlü zorluğun üstesinden gelir. Kälbaş Bala tıpkı Anadolu’daki Keloğlan gibi dış görünüş itibarıyla sıradan, hatta kusurlu kabul edilse de iç dünyasında derin bir bilgelik ve adalet duygusu taşır.

Uygur varyantlarında Keloğlan tipi, diğer Türk bölgelerinde olduğu gibi çoğunlukla güçlüye karşı zayıfı temsil eder. Hikâyelerin temel çatısı fakir ama akıllı bir gencin, zalim bir bey, padişah veya zenginle mücadele ederek onları zekâsıyla yenmesi üzerine kuruludur. Bu masallar, halkın yöneticilere karşı duyduğu tepkileri dolaylı biçimde dile getirir. Ancak Uygur anlatılarında bu toplumsal eleştiri, Anadolu’dakine göre daha yumuşak bir biçimde, dinî öğelerle harmanlanmış olarak sunulur. Keloğlan bazen Allah’a dua eder, sabırla sınavlardan geçer, sonunda hem akli hem inancı sayesinde başarıya ulaşır. Böylece kahraman yalnızca zeki bir halk çocuğu değil, aynı zamanda inançlı, sabırlı ve kaderine razı bir insan olarak da karşımıza çıkar. Uygur halk anlatılarında Keloğlan’ın mizahi yönü de güçlüdür. Fakat bu mizah Anadolu’daki gibi açık alay ve iğneleme biçiminde değil, daha çok atasözleri, kelime oyunları ve yerel deyimlerle beslenmiş ince bir mizah anlayışına dayanır. Kahraman çoğu zaman beyleri ya da haksız kişileri zekice sözlerle alt eder, onların mantıksız davranışlarını halk diliyle hicveder. Bu anlatılar Uygur halkının sözlü kültüründeki mizah geleneğinin güçlü bir örneğini oluşturur. Masalların yapısına bakıldığında Keloğlan hikâyeleri genellikle klasik Türk masal kalıplarına uyar. Anlatının başında kahramanın fakirliği, kimsesizliği ve alay konusu oluşu vurgulanır. Ardından kader onu bir sınava ya da göreve sürükler; bu bazen kaybolan bir nesneyi bulmak, padişahın bilmecesini çözmek, bazen de devlerle veya kötü ruhlarla mücadele etmek biçiminde gelişir. Kahraman zekâsı ve iyiliği sayesinde tüm zorlukların üstesinden gelir. Sonunda kötüler cezalandırılır, iyilik ve adalet galip gelir. Anadolu varyantlarından farklı olarak, Uygur anlatılarında Keloğlan genellikle ödül almak veya sultan olmak yerine halkına adalet getirmeyi, halkı kurtarmayı amaç edinir. Bu da onun bireysel çıkar peşinde koşmayan, toplumsal bir bilgelik simgesi olduğunu gösterir.

Keloğlan tipi Uygur kültüründe yalnızca bir masal kahramanı değil, aynı zamanda halkın değerlerini temsil eden sembolik bir figürdür. O, aklın gücünü, doğruluk ve adaletin önemini, inançla birleşen zekânın her türlü zorluğu aşabileceğini simgeler. Halkın içinde bulunduğu maddi sıkıntılara rağmen, umudunu yitirmeyen, sabırla mücadele eden bir tiptir. Bu yönüyle Uygur halkının tarih boyunca yaşadığı baskı ve zorlukların sembolik bir karşılığı olarak da okunabilir. Uygur

varyantlarındaki Keloğlan tipi, biçim olarak Anadolu’daki örneklerden bazı farklar gösterse de, özü itibarıyla aynı kültürel kimliğin ürünüdür. Her iki bölgede de Keloğlan, halkın sesi, adaletin temsilcisi, gücün karşısında aklın ve dürüstlüğün savunucusudur. Ancak Uygur anlatılarında dinî öğelerin daha belirgin, mizahın ise daha ince bir biçimde işlendiği görülür. Bu farklar, her iki bölgenin tarihî ve toplumsal koşullarının anlatıya yansımaları olarak değerlendirilebilir.

5. Padişahın Kızı Motifinin Karşılaştırması: Kızı Elde Etme Şartları ve Padişahın (İktidarın) Tepkisi. Keloğlan ile Padişahın Kızı: Padişahın büyük kızlarının üst düzeydeki kişilerle evlenmesine karşılık, küçük kızı, evleneceği erkeği seçmek için elma atar. Elma, Keloğlan’ın başına düşer ve onunla evlenmek zorunda kalır. Çevre tarafından horlanan Keloğlan, padişahın hastalığına ilaç olan “geyik sütü”nü, diğer damatların bulamamasına karşılık, aklını kullanarak elde eder. Padişah, bütün malını mülkünü Keloğlan’a bırakır (Şimşek 2001: 245-246; Alptekin 2002: 309-313). Burada üç damat arasında mukayese vardır. Biri vali, diğeri paşa olan damatların yapamadığı görevi, hor görülen Keloğlan, aklını kullanarak başarmıştır.

Padişahın üç oğlu da sırasıyla, güzelliği dillere destan olan kızı görmeye giderler. Ancak, iki ağabey eli boş dönünce, babası, küçüğe Keloğlan’ı da yanına almasını tembihler. Keloğlan, “bir kalbur fındık ile fıstık” karşılığında bu işi yapacağını söyleyip kızın oturduğu evin karşısında, bazı işleri kasten yanlış yaparak kızın düzeltmesine zemin hazırlar. Doğruları göstermeye çalışan kız, padişahın oğlu ile karşılaşır ve evlenirler (Şimşek 2001: 201-203). Genellikle, gurbete giden kahramanın olağanüstü yardımcıları vardır ki, bunların başında “ak saçlı ihtiyar” yer alır. İşte burada Keloğlan, “ak saçlı ihtiyar”ın yerini almış bir bilgedir. Yine aklını kullanarak, yüzünü kimseye göstermeyen Dünya Güzeli’nin padişahın oğlu ile evlenmesini sağlamıştır. Bu işi yapmak için ileriye sürdüğü şart ise, padişah çocuklarının başaramadığı bu işin, aslında “fındık fıstık yemek kadar basit” olduğunu vurgulamaktan başka bir şey değildir. Halk arasında kullanılan; “kelli – felli” deyimini de bu anlamda Keloğlan’ın özellikleri ile örtüşmektedir.

Keloğlan ile padişahın kızının evliliği motifi, Anadolu masallarının merkezi bir temasını oluşturur ve bu evlilik, kahramanın en yüksek sosyal mobiliteye ulaştığının somut bir kanıtıdır. Bu motifte kızı elde etme süreci, genellikle imkânsız şartlar, zekâ sınavları ve iktidarın başlangıçtaki direnci üzerinden işlenir. Keloğlan ile Padişahın Kızı varyantında, Keloğlan’ın statüsü net bir şekilde ortaya konulur; padişahın büyük kızlarının vali ve paşa gibi üst düzey bürokratlarla evlenmesine karşın, en küçük kızın evleneceği kişiyi seçmek için attığı elma, tesadüfen Keloğlan’ın başına düşer ve böylece kız, toplumun en alt tabakasından gelen bu kişiyle evlenmek zorunda kalır (Şimşek 2001: 245-246; Alptekin 2002: 309-313). Bu olay, masalın başlangıcında, toplumsal hiyerarşiyi altüst eden, şans ve kaderin beklenmedik rolünü vurgulayan kritik bir anı teşkil eder. Çevre tarafından sürekli horlanan Keloğlan’ın, diğer enişte damatların zenginlikleri ve mevkileri sayesinde edindikleri tüm imkânlara rağmen başarısız oldukları bir görevi, yani padişahın hastalığına çare olan «geyik sütü»nü bulma görevini üstlenmesi ise, asıl mukayese noktasıdır. Keloğlan, bu görevi fiziksel güç yerine yalnızca akıl ve kurnazlığını kullanarak yerine getirir ve bu başarısı sonucunda padişah, bütün malını

mülkünü ona bırakarak meşru iktidarını Keloğlan’a devreder. Bu durum, sadece statüde yükselme değil, aynı zamanda aklın, miras alınmış toplumsal güce karşı zaferini simgeler.

Başka bir varyantta, padişahın oğullarının güzelliği dillere destan kızı görme girişimleri ele alınır. Padişahın büyük oğulları bu işte başarısız olunca, küçük oğluna Keloğlan’ı yanına almasını tembih etmesi, Keloğlan’ın zekâsının artık tanınmış, ancak hor görülen bir güç haline geldiğini gösterir. Keloğlan’ın bu işi kabul etmek için «bir kalbur fındık ile fıstık» talep etmesi ve ardından kızın oturduğu evin karşısında birtakım işleri kasten yanlış yaparak kızın müdahalesine zemin hazırlaması, onun benzersiz stratejik zekâsını gözler önüne serer (Şimşek 2001: 201-203). Keloğlan, bu varyantta yalnızca kızı elde etmeye çalışan bir damat adayı değil, aynı zamanda prensin başarısını sağlayan, «ak saçlı ihtiyar» gibi gurbete giden kahramanın yanındaki olağanüstü yardımcı figürünün yerini almış bir bilge, bir rehber rolündedir. Onun bu işi kabul etme şartının basit bir yiyecek talebi olması, padişah çocuklarının başaramadığı görevin, kendi zekâsı için «fındık fıstık yemek kadar basit» olduğunu vurgulayan, kaba bir gösteriştense uzak, ironik bir beyandır. Bu zekâ ve mevkii çelişkisi, halk arasında kullanılan «kelli-felli» deyiminin ironik anlamıyla da örtüşmektedir; zira o, kel (yoksul, önemsiz) olmasına rağmen felli (görkemli, önemli) bir işi başarmıştır. Bu masallar, padişahın (iktidarın) başlangıçtaki küçümseyici tepkisine rağmen, en nihayetinde zekânın ve liyakatin gücüne teslim olmak zorunda kaldığını, böylece toplumsal adalet ve liyakat idealini halka aktardığını göstermektedir.

6. Masalın Nihai İşlevi: Üç Toplulukta Masalın Verdiği Mesaj ve İdeal Kahramanın Tanımı.

Keloğlan masallarının Anadolu, Gagavuz ve Uygur varyantlarında ortaklaşa üstlendiği nihai işlev, sadece eğlendirmek değil, aynı zamanda derin bir toplumsal, kültürel ve psikolojik mesaj iletmeğdir. Üç coğrafyada da Keloğlan tipi, toplumsal hiyerarşinin en alt basamağından gelerek, yerleşik iktidar ve zenginliğe ulaşmayı başaran bir figür olarak sunulur ve bu yönüyle masal, bir sosyal mobilite hayalinin gerçekleşmesi işlevini görür. Yoksul halk için, statünün kalıtsal olmaktan ziyade, akıl, zekâ ve cesaretle kazanılabileceği umudunu aşılır.

Anadolu varyantları, Keloğlan’ın kurnazlığını ve hilesini öne çıkararak, halkın merkezi otoriteye (padişah, vezir) karşı zekâyı bir silah olarak kullanma arzusunun yansıtır. Burada verilen mesaj, «Akıl Güçten Üstündür» ilkesidir. Kahraman, yoksul ve kel haliyle bile, fiziksel güce ya da kalıtsal zenginliğe sahip olanlardan daha zeki ve sonuç olarak daha başarılı olabilir. Masal, bu yolla, mevcut toplumsal düzeni eleştirirken, alt tabakanın psikolojik tatminini sağlar.

Gagavuz varyantlarında ise, Keloğlan (Kelce/Külce) karakterinin «kül/ocak» motifiyle olan güçlü bağlantısı, masalın işlevine daha derin, mitolojik ve kültürel bir boyut katar. Kül altından çıkan kahraman, sadece sosyal mobilitiyi değil, aynı zamanda kültürel sürekliliği ve kadim inançlara bağlılığı da temsil eder. Bu varyantlarda masal, Hristiyanlaşmış bir toplulukta bile, eski Türk inançlarındaki ocak kültü, bilgelik ve doğaüstü güçlerle kurulan bağ aracılığıyla kahramanın erginlenme sürecini anlatır. Masalın mesajı, zorluklar karşısında sabrın, başlangıçtaki düşkünlüğün (kül) dönüşüm için bir potansiyel barındırdığıdır.

Uygur varyantları ise, göçebe kültür ve destan geleneğinin etkisiyle, Keloğlan’ın kurnazlığını daha çok savaşçı ruh ve fiziksel zorluklarla birleştirir. Buradaki ideal kahraman, sadece zeki değil, aynı zamanda çevik, doğa koşullarına dayanıklı ve gerektiğinde fiziksel cesareti olan bir tiptir. Masal, topluluğun varlığını sürdürme mücadelesine paralel olarak, liyakat, adaptasyon ve azmin toplumsal başarıdaki önemini vurgular.

İdeal Kahramanın Tanımı: Üç toplulukta da Keloğlan, «ideal kahraman» arketipini kendine özgü bir biçimde tanımlar. O, sıradan destan kahramanları gibi doğaüstü güçlerle doğmaz; aksine, en alçak gönüllü, hatta kusurlu (kel, tembel) haliyle yola çıkar. İdeal Keloğlan, «anti-kahramandan kahramana dönüşen» tiptir. Bu ideal kahramanın temel özellikleri şunlardır:

1. Zekâ ve Kurnazlık Üstünlüğü: En büyük silahı kaba kuvvet değil, pratik zekâ, hile ve mizahi stratejilerdir.

2. Dönüşüm ve Erginlenme: Kel, fakir ve tembel halden, saçlı, zengin ve bilge bir damat/vezir pozisyonuna geçerek, tüm zorlu sınavları başarıyla tamamladığını kanıtlar.

3. Halkın Temsilcisi: Daima alt tabakanın sesi ve vicdanı olarak, haksız iktidara karşı mücadele eder ve toplumsal adaleti tesis eder.

4. Liyakat Vurgusu: Başarısı kalıtıma değil, tamamen kişisel liyakate ve çabaya dayanır.

Sonuç olarak, Keloğlan masalının nihai işlevi, bu üç kültürde de, «en düşkün durumdaki bireyin bile, aklını ve cesaretini kullanarak en yüksek toplumsal mertebeye ulaşabileceği» yönündeki evrensel umudu ve kültürel kimliği güçlendirmektir. Bu, aynı zamanda bireyin toplumsal normları aşarak kendi kaderini tayin etme gücünü simgeler.

Sonuç. Bu çalışma, «Keloğlan ile Padişahın Kızı» masalının Anadolu, Uygur ve Gagavuz varyantlarında gerçekleştirdiği karşılaştırmalı analizle, Keloğlan tipinin Türk Dünyası’ndaki hem yapısal sürekliliğini hem de yerel adaptasyonlardaki zenginliğini ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular, Keloğlan’ın temel işlevinin, tüm varyantlarda sosyal adaletsizliğe zekâ ile meydan okumak ve alt sınıfın iktidara ulaşma arzusunu sembolize etmek olduğunu doğrulamıştır. Ancak, dönüşümün araçları noktasında belirgin farklar gözlemlenmiştir:

Anadolu Varyantları: Kahramanın başarısında, genellikle sihirli nesnelere (yüzük, sihirli değnek) ve kurnazca hileler belirleyici olmuş, bu da Keloğlan’ın pratik zekâsının ve mizahi yönünün ön planda tutulduğunu göstermiştir.

Gagavuz Varyantları (Kelce/Külce): Keloğlan tipinin, kül ve ocak gibi mitolojik unsurlarla daha yoğun bir ilişki içinde olması, bu anlatılarda Hristiyanlık öncesi eski Türk inançlarının veya genel Indo-Avrupa halk kültürü motiflerinin daha belirgin bir şekilde korunduğunu düşündürmektedir. Bu durum, Gagavuzların kültürel izolasyonu ve Hristiyan kimliği ile ilişkilendirilebilir.

Uygur Varyantları: Uygur anlatılarında Keloğlan’ın, Anadolu’daki kadar mizahi ve pasif olmaktan ziyade, fiziksel meydan okumalara ve destansı mücadelelere daha fazla katıldığı (kahramanlık destanlarından motif ödünç alımı) yönünde ipuçları bulunmuştur.

Sonuç olarak Keloğlan, ortak Türk kültür kodunun bir taşıyıcısı olarak, «zayıfın zekâsı güçlüye üstün gelir» evrensel temasını savunur. Ancak bu temanın yerel toplumlara aktarılış biçimi, Gagavuzların dinsel farklılığı, Uygurların coğrafi konumu ve Anadolu'nun geniş motif dağarcığı gibi etkenlerle şekillenmiştir. Bu tez, Türk Halk Bilimi'nde bu çok yönlü tipin sadece tekil bir ulusal kahraman değil, aynı zamanda pan-Türkkik bir sosyal ideal olduğunu kanıtlamıştır. Gelecekteki çalışmalar, bu üç coğrafyadaki masalların kadın karakterleri (Padişahın Kızı) üzerinden farklılıklarını inceleyebilir.

Kaynaklar

1. Ali Fuat Bilkan; Masal Estetiği, İstanbul 2001.
2. Alptekin, A. B. (2004). Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı. Akçağ Yayınları.
3. Bahaeddin Ögel; “Keloğlan Masal Motifinin Eski Türk Kökenleri”, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri / II. Cilt Halk Edebiyatı, Ankara 1976, 265-268.
4. Bahaeddin Ögel; Türk Mitolojisi / II. Cilt, Ankara 1995.
5. Dökmen, U. Masallarımızdaki İnsan Tipleri. Sistem Yayıncılık, 2003
6. Esmâ Şimşek; Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması C. I-II, Ankara 2001.
7. Pertev Naili Boratav; Zaman Zaman İçinde, 2. baskı, Ankara 1992.
8. Şimşek, E. Türk Masallarında Keloğlan Tipi. Türk Halk Kültürü Araştırmaları, 5, 2001, 289-291.
9. Tahir Alangu; “Keloğlan Masalları / Mitostan Kurtuluş – Gerçeğe Yöneliş”, Türk Dili (Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı), (207), Aralık, 1968, 458-469. Üstün Dökmen; İletişim Çatışmaları ve Empati, 21. baskı, İstanbul 2003.
10. АСАДОВ, М. (2022). “ЁЛФИЗЛИК МОТИВИ” НИНГ ПОЭТИК ТАЛҚИНИ. SHARQ-U G‘ARB RENESSANS ADABIYOTI: NAVOIY VA SHEKSPIR mavzuidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari, 1(1).
11. Asadov, M. T. (2022). Existential interpretation of the motive of “loneliness” in the work “the stranger” by Albert Camus. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, 12(2), 1-6.

MUNDARIJA		
I SHO‘BA. TARJIMASHUNOSLIKNING DOLZARB MASALALARI		
1.	Zuhriddin ISOMIDDINOV. Bizdagi tarjima muammolari	5
2.	Uzoq JO‘RAQULOV. O‘zbek tarjimachiligi istiqbollari	9
3.	Xurram RAHIMOV. Alisher Navoiyning “Munojot” asari tarixi, tabdili va tarjimalari xususida	14
4.	Олимджон КАСИМОВ, Мартаба СУЛТОНЗОДА. Некоторые лингвистические особенности перевода лексем «Шахнаме» на русский язык	17
5.	Ne‘matilla OTAJONOV. Eiji Mano – boburshunos olim	22
6.	Rukhsana IFTIKHAR. Beautification of Mughal women	26
7.	Наталья ФИЛИМОНОВА. Возможности перевода при работе иностранных учащихся с художественным текстом: начальный этап изучения русского языка	30
8.	Kosimboy MAMUROV, Nargiza TILAKOVA Functional syntax and mystical semantics: correlating syntaxemes with sufi concepts in Alisher Navai’s Uzbek and English ghazals	34
9.	Xayrulla HAMIDOV. Muslimbek Yo‘ldoshevning tarjimonlik mahorati	38
10.	Ирода СИДДИКОВА. К вопросу взаимосвязи психолингвистики и художественного перевода	43
11.	Xayrulla HAMIDOV, Zulfizarxon QORAXO‘JAYEVA. Nafisiyning “Jannatning yarim yo‘lida” asaridagi personaj portretining tarjimada berilishi	46
12.	Абдумажид МАДРАИМОВ, Аскарый МАДРАИМОВ. Вопросы перевода научного наследия Захириддина Мухаммада Бабур и традиция перевода в библиотеке Акбара в XVI веке	51
13.	Supriya BANERJEE, Iroda UMAROVA Reimagining classics: Tagore, translation and the global reader	54
14.	Ziyodaxon TESHABOYEVA. “Boburnoma”da milliy-madaniy xususiyatli til birliklar va ularning inglizcha tarjimalari	58
15.	Zulhumor MIRZAEVA. Politics under the mask of poetics: Chulpon’s translations in the 1920s-1930s	62
16.	Abdumajid MAMADALIYEV. Badiiy matn tarjimasida milliy koloritni ifodalash muammosi	72
17.	Muhammadjon ABDUVALIYEV. Sinxron tarjimashunoslikning zamonaviy masalalari	74
18.	Мұратбек БАҒИЛА, Кәмшат АЙМАҒАМБЕТОВА. Қазақ тілін оқыту әдістемесінің жаңа парадигмалары	80
19.	Shermurod SUBHON. Ijodiy kengashlarda	84

20.	Shermurod SUBHON. Kitobxon oldida mas’uliyat	97
21.	Murtazo SAYDUMAROV, Mahmudaxon SAYDUMAROVA. O‘zbek adabiyotining ilk romani tarjimalarida lingvomadaniy xususiyatlar va semantik o‘zgarishlar	100
22.	Mahmadiyor ASADOV. Tarjima – qiyosiy adabiyotshunoslikning tadqiqot obyekti	107
23.	Toshtemir ALIMOV. Gender as a linguistic and cultural parameter in literary translation	113
24.	Tozagul MATYOQUBOVA. Ilk hasbi hol qasida va uning o‘zbek tarjimoni	116
25.	Dilafruz MUHAMMADIYEVA. “Boburnoma”ning turkcha tarjimasi bilan bog‘liq muammolar	120
26.	Umida TURAeva. Some challenges of translating forensic terminology between English and Uzbek	125
27.	Елена ПАНОВА. Мифопоэтическая традиция и проблемы перевода и функционирования онимов в волшебной повести «Алиса в стране чудес» Л. Кэрролла	128
28.	Gulnoz MAMARASULOVA. Siyosiy matn tarjimasining lingvokulturologik jihatlari	137
29.	Эльнора БАГАВОВА. Эволюция переводческих теорий: от традиционных подходов к современным тенденциям	140
30.	Dilfuza KHUDAIBERDIEVA. Translation studies: traditional and modern approaches	144
31.	Gulnoz MAMARASULOVA, Ruxshona CHO‘LIYEVA. Diplomatiik matnlarning tarjimada ifodalanishi	148
32.	Dilshod AMIRQULOV. Tarjimashunoslikda til tipologiyasi asosida komparativ yondashuv	151
33.	Tozagul NASRULLAEVA. Literary translation as interpretation: on the basis of Dreiser’s literary works	154
34.	Мохира ЭШКУВАТОВА, Достонбек АХМАДОВ. Роль лингвострановедческого компонента в обучении переводу	156
35.	Islom TURDIYEV. Ingliz va o‘zbek tillaridagi ayrim ish yuritish terminlarining tarjima talqinidagi muammolari	160
36.	Фотима УМИРЗАКОВА. Проблемы традиционных и современных подходов в немецком переводе	163
37.	Shohsanam BEKMURATOVA. Maqollar tarjimasida tarjimonlarining lingvomadaniy yondashuvlari	166
II SHO‘BA. QIYOSIY TILSHUNOSLIK MASALALARI		
38.	Sayed Mohamed Ahmad KORAYEM. Principles for developing comparative linguistic studies	171
39.	Nedim BAKIRCI. Milli kimlik in’shasinda halk biliminin ishlevi	183
40.	Farhad RAHIMI. Beş, bel, bilek, elik/ el ve ilik kelimelerinin etimolojik ve anlamsal bağlantilari	190

41.	Farhad RAHIMI. Nezirali'nin Çağatay türkçesi sözlüğünün yanlışları üzerine iii	196
42.	Сырга ОРУНБАЕВА, Долон МАЛДЫБАЕВ, Сагынбек ОРУНБАЕВ, Минаим МЫРЗАКМАТОВА, Жумакадыр КАРАМОЛДОЕВ. Горы и их лингвистические особенности: типология высот и культурных различий	215
43.	Saodat MUHAMMEDOVA, Kosimboy MAMUROV. Reforming the Uzbek latin alphabet: balancing phonology and global usability	221
44.	Jamoliddin YOQUBOV. O‘zbek va fransuz tillarida “ona” leksemasi ifodalanishining lingvomadaniy xususiyatlari	223
45.	Valijon VOSITOV. Inkor kategoriyasi lingvistik voqelik sifatida	228
46.	Khushnuda SAMIGOVA. Identifying the semantic component of affectionate form	230
47.	Nargiza DOSBAYEVA. Specific features of intercultural interaction in the course of teaching foreign languages	234
48.	Наргиза РАШИДОВА. Арабские заимствования в узбекском языке	237
49.	Ulugbek KARIMOV. Evolution of the cyborg in 21st-century science fiction	240
50.	Kamola ABDULLOEVA. Diskursiv shaxsning grafik vositalar orqali aks etishi	243
51.	Malohat BADALBAYEVA. The special lexicon of emergency situations in global linguistics	246
52.	Nargiza MIRZALIYEVA. Abdulla Qahhor va Ernest Xeminguey hikoyalari qahramonlarining o‘ziga xos xususiyatlari: badiiy tahlil va qiyosiy yondashuv	250
53.	Azizjon SHARIPOV. Yozma manbalarda Hirotning tarixiy toponimikasiga doir ma’lumotlar: Shohrux Mirzo davri	253
54.	Марина ИСКАКОВА. Тюркоязычный мир от древности	263
55.	Nargiza YUSUPOVA. The impact of artificial intelligence on comparative philology and translation studies	268
56.	Feruzaxon KARIMOVA. Aksiolingvistikada ma’naviy qadriyatlar talqini	272
57.	Zebiniso BEKMURADOVA. O‘zbek va fransuz maqollaridagi xiazmlarning stilistik, semantik va lingvokulturologik tahlili	276
58.	Sabohat QAHHAROVA. Yassaviy hikmatlarining lingvokulturologik tahlili	279
59.	Dildora KENJAYEVA. “Boburnoma”da antroponimlarning etimologik o‘ziga xosligi	283
60.	Gulchexra IBRAGIMOVA. Ingliz tilida abbreviatura va akronimlarning lingvistik tahlili	287
61.	Asror YUSUPOV. Lug‘at maqolasi strukturasi nazariyasining rivojlanishi	289

III SHO‘BA. QIYOSIY ADABIYOTSHUNOSLIK MASALALARI		
62.	Islamjan YAKUBOV. Rudakiy adabiy-estetik qarashlari va lirik qahramon kechinmalari	293
63.	Islamjan YAKUBOV. Tragik konflikt, tragik holat va tragik qahramon	299
64.	Dilnavoz YUSUPOVA, Kemal Yavuz ATAMAN. Uch tazkira qiyosi	308
65.	Gulnoz XALLIEVA, Sitora SHAHOBOVA. “Middlemarch” va “Anna Karenina” asarlarida ayol obrazining o‘rni	316
66.	Bahodir XOLIQOV. Britaniya adabiyoti va o‘zbek mifologiyasida daydi yog‘dularning badiiy xususiyatlari	320
67.	Gulnoz XALLIYEVA, Farangizbonu ADAMOVA. “Jek Raymond” romanida Jek obrazi tahlili	323
68.	Nuriddin ALTINBOYEV. Qiyosiy tahlilda tipologiya va ta’sir fenomeni	326
69.	Gulnoz XALLIYEVA, Iroda ABDULLAYEVA. The nature of satirical characters in the works of Jonathan Swift	330
70.	Mohinur SOTVOLDIYEVA, Gulnoz KHALLIEVA. The poetics and typology of father figures in world literature: a comparative study	333
71.	Xafiza KUCHKAROVA. Badiiy adabiyotda peyzajning o‘rni	336
72.	Dilafro‘z QAHNAROVA. Zamonaviy o‘zbek qissachiligi: xalq an’analari va yangi badiiy shakllar	340
73.	Elmira HAZRATQULOVA. Temuriylar davri adabiy muhitida ustoz-shogird munosabatlari	344
74.	Тоҳир ТУРДИБОЕВ, Нигора ЖЎРАЕВА. Беҳбудий таълимотида ижтимоий-маърифий масалалар	347
75.	Ma’suma OBIDJONOVA. Ingliz va o‘zbek adabiyotida ilmiy fantastikaning narratologik asoslari	351
76.	Эльмира АДИБЕКОВА, Сўлтан САНИЯТ. Türk masallarında hayvan motifleri: geyik motifinin kültürel yansimalari	357
77.	Эльмира АДИБЕКОВА, Сая БЕРІКҚЫЗЫ. Türk-islam kimliginin sembolü olarak Носа Ahmet Yesevi türbesi	368
78.	Эльмира АДИБЕКОВА, Гүлнұр ЕСЕНГЕЛДІ. Karaşaş Ana türbesi ve halk inançlarında kadın Evliya imgesi	375
79.	Дильфуза МАМЕТОВА, Малика ПРИСТАЕВА. Keloğlan ile padişahin kizi masalinin Anadolu, Uygur, Gagavuz varyantlarında kahraman ideali	383
80.	Карлыгаш БОРБАСОВА, Какимжан БИШМАНОВ, Мира БАЛТЫМОВА. Сравнительный анализ текстов Корана, Библии и Торы по проблеме межрелигиозного диалога и укрепления общенационального единства	394
81.	Улжан ТУНГАТОВА, Алуа АЛШЕР. Сравнительный анализ идей толерантности в Коране и Библии	400
82.	Ляззат АЛИЕВА, Möldir NIŞANHAN. Masalların mitolojik mirasi: şamanizm ve islam’in izleri	404